

Vojnopolitički odnosi Srbije i Rusije u procesu rešavanja problema Kosova i u budućnosti

Dragan Vukšić¹

Vojnopolitički odnosi Srbije i Rusije u procesu rešavanja problema Kosova

S obzirom na dotadašnje višegodišnje negativno iskustvo, bilo je logično, a za Srbiju i od životnog značaja, da se vojnopolitički odnosi i saradnja sa Rusijom u vezi s Kosovom preispitaju i postave na realne osnove. Kosovo je bio najteži politički problem prethodne Jugoslavije, posebno Srbije. Za vreme i posle Tita, pobune na Kosovu su rešavane silom, upotrebom policije i vojske. Na početku jugoslovenske krize ukazivano je da je raspad Jugoslavije počeo i da će se završiti sa Kosovom. Milan Kučan, predsednik Slovenije, rekao je „da se Slovenija brani na Kosovu.“ Autori Plana Z-4, koji je obezbeđivao široku autonomiju Srbima u Hrvatskoj, smatrali su da bi takvu autonomiju trebalo da imaju i Albanci u Srbiji.² Nije li Plan Z-4 upravo zbog toga i odbijen? U pripremama za pregovore u Dejtonu, SAD su predlagale Miloševiću da se, barem preliminarno, razgovara i o Kosovu, kao poslednjem segmentu jugoslovenske krize, što on nije hteo ni da čuje. Na marginama pregovora u Dejtonu Amerikanci su više puta pokušavali da privole Miloševića da se, ipak, razgovara i o Kosovu. S obzirom da je on odbacio i tu mogućnost, SAD su uz Dejtonski sporazum priložile jednostranu izjavu o neophodnosti rešavanja problema Kosova. Na osnovu Dejtonskog sporazuma završeni su pregovori o Podregionalnoj kontroli naoružanja.³ Sve to je Rusiji bilo više nego dobro poznato i u svemu je aktivno učestvovala.

Rusija se problemom Kosova, ipak, nije ozbiljno bavila sve do neuspeha pregovora u Rambuje-u. Ona nije bila u stanju da u okviru kontakt-grupe i tokom pregovora suprotstavi dominantnom uticaju SAD, što je unapred bilo poznato, i što Rusiji niko objektivan ne bi smeo da zameri. Ali, Rusija nije uticala ni na Miloševića da shvati da će Kosovo najsigurnije izgubiti, ako politikom odbijanja i inačenja omogući da se problem rešava vojnom silom. Naravno, Rusija ni to nije bila dužna da uradi, ali se od bratske, slovenske i pravoslavne zemlje, kakvom se sama predstavljala, to moglo očekivati. A posle Rambujea o sudbini Kosova sve manje je odlučivala politika i kontakt-grupa, a sve više vojni činilac u vidu NATO.

Ako je, ipak, neizvesno da li je zvanična ruska politika mogla da uradi više, izvesno je da su vojne strukture, tajne službe i njihove ekspoziture, slale nerealne procene, ohrabrivale i gurale Miloševića u ratni sukob. Upravo tada, za vreme i posle neuspeha pregovora u Rambujeu, već pomenuti ruski diplomatski i drugi predstavnici su nas upozoravali da sami vodimo računa o sebi, jer nam Rusija ne može pomoći. Suprotno tome, što se situacija više zaoštravala, Milošević je sve brutalnije zloupotrebljavao Rusiju i rusku pomoć. Obično bi sagovorniku, kojeg je naizgled pažljivo slušao, a u stvari posmatrao s nipodaštavanjem i cinizmom, rekao bi da je on u pravu, ali „ima nešto što njemu nije, niti može da bude poznato.“ Posle toga više nije bilo razgovora.

Učinak Rusije, u vreme kada smo Kosovo gubili i izgubili, i sada, kada pokušava da ga „vrati iz mrtvih“, zaslužuju posebnu pažnju. Kad smo gubili Kosovo, u Moskvi su vođene najmanje četiri

¹ *Dragan Vukšić je pukovnik u penziji, bivši diplomata i član Foruma za međunarodne odnose iz Beograda. Stavove i podatke koje je autor izneo u ovom tekstu ISAC fond prenosi integralno, onako kako ih je autor izneo bez ikakvih dodataka ili ispravki. ISAC fond nema nikakvih posebnih saznanja o podacima koje autor iznosi u svom tekstu.*

² Plan Z-4 izradili su ambasadori SAD, Rusije, Francuske i V. Britanije u Zagrebu.

³ Ograničen je i znatno smanjen broj pet kategorija ofanzivnog naoružanja (tenkovi, artiljerija, oklopni transporter, borbeni avioni i jurišni helikopteri) u SRJ, BiH i Hrvatskoj. Izgledalo je da se problemi na prostoru prethodne Jugoslavije više neće rešati primenom sile.

politike. Jelcinova je zavisila od njegovog psiho-fizičkog stanja. Ipak, Jelcin je na vreme rekao da Rusija neće ulaziti u sukob sa NATO, jer na Kosovu nije ugrožena njena bezbednost. Drugu politiku vodilo je Ministarstvo spoljnih poslova. Razapeto između Jelcina, Dume, Ministarstva odbrane i ostalih, MSP je bilo uzdržano, ali su nas dovoljno jasno upozoravali da uvažavamo realnost i ne idemo u sukob sa Zapadom i NATO. Treću politiku vodilo je MO, tačnije pojedini generali, koji su u „dobrom raspoloženju“ pretili NATO i obećavali pomoć, iako su bolje od drugih znali da od toga nema ništa. Najuticajnija je bila politika koju su vodili „ostali“: obaveštajne i bezbednosne službe, njihovi eksponenti i mešetari, i neki zvanični predstavnici u Moskvi i Beogradu.

Da li ćemo ikada saznati barem deo istine o njihovoj „raboti“, teško je reći. Bez toga nećemo moći da objasnimo laži i obmane, koje je Srbija i njeni građani platili krvavom cenom. Evo tri primera. RV i PVO je, pre početka bombardovanja, procenilo da ćemo oboriti 80 aviona NATO. Takav gubitak NATO neće moći da podnese, pa će obustaviti bombardovanje. Načelnik GŠ VJ gen. D. Ojdanić je, u intervjuu TV Politika, 28.04.1999, rekao da smo do tada oborili 46 aviona NATO. Šta to znači, kad se zna da su do kraja bombardovanja oborena samo dva, svakome je jasno. Ko je i zašto Miloševiću „servirao“ obmanu da će NATO ući na Kosovo kopnenim snagama, pa će zbog gubitaka u ljudstvu, morati da obustavi agresiju?⁴

Da Rusija neće da ratuje zbog nas, jasno je rečeno i na kolegijumu načelnika generalštaba VJ, u januaru 1999. godine. General Aleksandar Dimitrijević, načelnik Uprave bezbednosti, rekao je: „Čude se neki kako je Rusija promenila stav. Molim vas, prema našim podacima, prilikom posete Olbrajtove Moskvi, u razgovorima sa Primakovom, Rusiji je reprogramiran dug od 380 milijardi dolara za narednih dvadeset godina. Valjda smo svi pametni da shvatimo šta to za Rusiju znači...“⁵ Valjalo bi uočiti činjenicu da je to rekao načelnik Službe bezbednosti, a ne Obaveštajne službe.

O ponašanju Rusije pre i tokom pregovora u Kumanovu, u razgovoru ambasadorom B. Miloševićem, ministar inostranih poslova Živadin Jovanović je rekao: „Ali Rusija piše još jednu tamnu stranicu u svojoj istoriji ovakvim odnosom prema srpskim interesima. To je mnogo tamna, mračna ili crna stranica. Oni su zaboravili da praktično dva i po meseca...naš narod ubija neprijatelj. I Rusija saraduje u opravdavanju tog ubistva kroz ovakvu Rezoluciju. U procepu smo Boro“⁶ Živadin Jovanović, koji sam za sebe kaže da je zalutao u diplomatiju, po prirodi svog posla, nije mogao da ne zna istinu i pravo stanje stvari, ali je ćutao.

Najveću štetu sebi, a da ne govorimo o Srbiji, Rusija je učinila kada je, sa Miloševićem i vojskom, osmislila „veliku prevaru“. Bez znanja NATO, Rusi su deo svog kontingenta iz sastavu SFOR iz BiH prebacili na Kosovo i zaposeli aerodrom „Slatina“ kod Prištine. NATO je bio iznenađen i zaprepasten. Komandant NATO general Vesli Klark je naredio komandantu KFOR generalu Majklu Džeksonu da ih protera, što je ovaj, na svu sreću, odbio. O odnosima sa Rusijom u pripremi te ne baš slavne operacije i u kom svetu je Milošević živeo, svedoči i njegova ljutnja na ministra odbrane, maršala Igora Dimitrijeviča Sergejeva, što još nisu doneli odluku: „srama ga bilo, sram ga bilo“, a zatim i: „pa ćemo da kažemo šta su Rusi, sram ih bilo Oni se brukaju iz dana u dan“⁷. Milošević se ljutio na Ruse čak i što traže dozvolu za prelet od Mađara i Bugara, radi dovođenja svežih vazdušno-desantnih snaga iz Rusije. „Što oni ne lete, što se njih tiče da li im ovi daju dozvolu. Bugari da ih gađaju?“⁸

⁴ S obzirom da sam pred bombardovanje bio vojni izaslanik u SRJ u Holandiji. Lično mi je više puta rečeno da kopnene operacije neće biti. Pred povratak, posle prekida diplomatskih odnosa, dobio sam to i napismeno. Još uvek čuvam to parče papira. Kao generalnom konzulu u Frankfurtu, nemački genral je potvrdio da su, zgrade MO i GŠ raketirane nesporedno posle Ojdanićeve laži. Rekao je: „Toliko ne sme da laže ni portparol, a kamoli načelnik Generalštaba.“

⁵ Vojna tajna, I deo, strana 11, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd 2004.

⁶ Isto, strana 73.

⁷ Isto, strana 84 i 92.

⁸ Isto, strana 98.

U očima Zapada i NATO još jednom smo, ovoga puta u duetu, ispali prevaranti. Rusi nisu mogli da rasporede svoje snage, jer su ih sprečili Albanci. Odnosi sa KFOR-om bili su zategnuti. Imali su i gubitke u ljudstvu, pa nije preostalo ništa drugo nego da Duma zaključi "da su troškovi prisustva znatno veći od političkog interesa" i da se povuku. Neposredna vojna prisutnost Rusije na Balkanu je okončana, a njen vojni uticaj postao marginalan i ograničen na vojnotehničke odnose u vezi s remontom i održavanjem ruske vojne tehnike i naoružanja.

Rusija nije znala kakvu politiku da vodi ni posle tragedije na Kosovu, kojoj je sama doprinela. Načelnik Obaveštajne uprave GŠ VJ, pošto se vratio iz Moskve, na sastanku kolegijumu VJ i MUP-a, u aprilu 2000. godine, je rekao: „Bio sam primljen kod načelnika Generalštaba i kod ostalih visokih vojnih rukovodilaca, apsolutno nas podržavaju, nas ovaj režim, ovu vojsku, ovu policiju. Za Vuka (Draškovića, primedba autora) svi tamo znaju da je narkoman, da je ovo da je ono...“⁹ Očigledno je da se Obaveštajna uprava nije bavila poslovima i zadacima, zbog kojih je postojala, i da je odbrana režima bio njen primarni zadatak. Ali, ona to ne bi mogla da je rusko vojno rukovodstvo vodilo računa da se ne meša u unutrašnje političke odnose u Srbiji, i to u veoma dramatičnom trenutku.

Ministar odbrane Rusije maršal Igor Sergejev, na čelu brojne delegacije, boravio je u Beogradu i na Kosovu, 23. i 24. decembra 1999. S. Milošević je pompezno primio delegaciju, priređena je gala večera, a svim članovima dodeljena su najviša odlikovanja. Maršal Sergejev je oštro osudio KFOR, a režimska sredstva informisanja dala su mu veliki publicitet. Nemački general Klaus Reinhardt, komandant KFOR-a, očekivao je da će sutradan sa Rusima imati „vruć razgovor“. Međutim, čim je rekao da je zadovoljan učinkom ruskog kontingenta, general-pukovnik Genadij Špak, komandant vazdušno-desantnih snaga, ga je zagrlio. Maršal Sergejev se na rastanku zahvalio KFOR-u i rekao da neće povući ruski kontingent. Gen. Reinhardt je zapisao: „Srdačni komentari maršala Sergejeva, nakon jučerašnje grmljavine u Beogradu, govore sami za sebe.“¹⁰

Maršal Sergejev je veoma iznenadio javnost i u junu 2000. godine. U Briselu, prilikom posete komandi NATO, rekao je „da Slobodan Milošević nema alternativu na političkoj sceni Srbije“. Da li je to bio stav zvanične Moskve? Čak i da jeste, to nije smeo da kaže ministar odbrane, ni pod razno, ni u Moskvi, a kamoli u sedištu NATO, s kojim je Rusija odavno uspostavila odnose, bilateralno i kroz Partnerstvo za mir.

Teško je shvatljivo i zašto su Rusi primili u posetu tadašnjeg načelnika Generalštaba VJ Nebojšu Pavkovića, u aprilu 2001, kojeg je na tom položaju, protivno očekivanju svih, držao Vojislav Koštunica. Samo bolji poznavaooci su znali da Pavković u Moskvi nije imao adekvatan tretman. Njemu je bilo bitno da ga Rusi prime i da se to saopšti.

Protivrečnost u odnosima Rusije i Srbije u vezi s Kosovom došla je do izražaja i kroz shvatanje savezništva i političkih interesa. Rusija nam je, po nekima, od početka bila i sada je saveznik. Istovremeno, protivnici (nesaveznici) su nam SAD, EU i NATO. Ako je „savez odnos dveju ili više država stvoren na osnovu ugovora, kojim se utvrđuju njihove međusobne trajne ili ugovorom oročene obaveze“, Srbija sa Rusijom nije ni u kakvom savezničkom odnosu, sem ako nije reinkarniran Miloševićev savez s Rusijom i Belorusijom o stvaranju konfederacije. Istovremeno, upravo SAD, EU i NATO su nam saveznici po osnovu članstva u Partnerstvu za mir, programu NATO. S obzirom da politički interes znači "određen odnos prema nekome ili nečemu, da bi se iz toga ostvario vlastiti interes ili korist", autor je napisao: „Ako je interes Rusije da brani međunarodno pravo, onda je to u redu, ali ako ne odbrani i Kosovo, mi ćemo od toga imati samo štete. Pokazaće se da nismo bili saveznici, nego da su nam i politički interesi bili različiti. Ako je cilj Rusije da, ako Kosovo postane nezavisno, zatraži da se i Osetiji, Abhaziji i Pridnjestrovlju

⁹ Isto, strana 180.

¹⁰ General Klaus Reinhardt, „KFOR - Streitkräfte für Frieden“, str. 291, Frankfurt am Main, drugo izdanje, februar 2002.

prizna nezavisnost, onda je u pitanju bio brutalan politički makijavelizam i zloupotreba „kosovske muke“ radi ostvarivanja vlastitih interesa.“¹¹

Danas je jasno da je bilo upravo tako. Ponavljam, ne može se zameriti Rusiji što je iskoristila Kosovo da bi rešila probleme Južne Osetije i Abhazije. Uostalom, predsednik V. Putin je jasno upozoravao Zapad da će biti odgovoran za ono što će se desiti, kao posledica politike koju vodi u vezi s Kosovom. Ipak, ne može se a da se Rusiji ne uputi moralna zamerka. Zloupotrebila je malu Srbiju, pa još bratsku, slovensku i pravoslavnu. Posle toga, Rusija se u vezi s Kosovom javlja sve ređe. Ali, u politici nema ljubavi i altruizma. Postoje samo interesi.

Jasno je da bi bilo bolje da nas Rusija nije podržavala i štitila - onako kako je to činila do pada Miloševića. Međutim, nije se nogo promenilo ni nakon toga. Pojedinci, koji su bili veoma aktivni tada, uticajni su i danas, samo sa viših pozicija, akademskih i naučnih. Prošlost spominju samo usputno, a u fokusu im je „odbrana Kosova.“

Leonid Ivašov, nekada general-pukovnik i načelnik Uprave za međunarodnu vojnu saradnju, danas predsednik ruske Akademije za geopolitičke probleme, danas je retorički još oštriji. Po njemu, za sve to, za dugogodišnju jugoslovensku dramu i Kosovo, krivi su “NATO-fašisti”. *Pošto nijedna zemlja ne može sama da pobedi NATO-fašiste, poslednji je čas da počnu da se okupljaju oni koji ne žele da ih zgazi čizma Vašingtona. Bivši ministar inostranih poslova Rusije Andrej Kozirjev “izdao” je Srbe i Rusiju, Viktor Černomirdin se “prodao” Amerikancima. Srbima preostaje uporna i duga borba, sve dok Evropa ne spozna da je sama ušla u istorijsku i geopolitičku zamku, zbog toga što je bila tupa, plašljiva i bezvoljna. Braća Srbi treba da sačuvaju duh, gordost i nadu, jer Rusija već dobija na snazi, na braniku stoji Belorusija, progledavaju Bugari, a izgleda da će doći kraj i Americi. Katolici su još jednom pomogli da se otme duhovni pravoslavni centar u Konstantinopolju. Za Srbe je izgubiti Kosovo kao da si im iščupao srce, jer im se time oduzima centar pravoslavno-slovenskog duha.*¹²

Konstantin Nikiforov, direktor Instituta za izučavanje Balkana Ruske Akademije nauka, smatra da će se na Balkanu opet ratovati za zemlju predaka i da toga mora da bude svestan i Zapad, koji sada Albancima poklanja državu, ali i dodaje: „Kad se zna da je sadašnje rukovodstvo Srbije reklo da ne želi da ratuje za Kosovo, samo usijane glave mogu da pomisle da bi Rusija trebalo da krene u rat za očuvanje srpske teritorije.“¹³

Jelena Guskova, direktorka Centra za izučavanje savremene balkanske krize Ruske Akademije nauka kaže: „Ako srpsko rukovodstvo želi da dobije bitku za Kosovo mora da opet bude jedinstveno, jer dok su srpski rukovodioci bili jedinstveni, Amerikanci nisu uspeli da bez otpora stvore nezavisno Kosovo“. Guskova smatra i da se bitka za Kosovo još bije, da Rusija neće popustiti. Konstatuje i da se srpsko rukovodstvo već izjasnilo da ne namerava da ratuje. Žali i zbog nesloge kod Srba i nedostatka solidarnosti kod Slovena, kao rezultat dobre “rabote” svetskih moćnika i naše popustljivosti. Srbi bi mogli da budu raseljeni kao Jevreji po različitim državama. Srbi su jedini narod na svetu koji se suprotstavio nasilju i bezakonju i pokušaju vladanja iz jednog centra. Srbija je 17 godina branila granice pravoslavlja i slovenstva, pružajući mogućnost usporenom medvedu, kao što je Rusija, da postane svestan svoje uloge, zadataka i mogućnosti.¹⁴

Očigledno je da razmišljanja vodećih ljudi Ruske akademije nauka nemaju sa naukom ništa zajedničko i ne služe na čast, ni toj ustanovi, niti Rusiji, ponajmanje Srbiji. Radi se o primitivnom politikanstvu i iživljavanju ličnih frustracija. Posebno opasna je zamerka da se srpsko rukovodstvo unapred odreklo rata u borbi za Kosovo. Nameće se pitanje u čije ime govore navedena gospoda i naučnici?

¹¹ Autor je o ulozi Rusije u “odbrani” Kosova napisao više članaka u listu Danas.

¹² Intervju Večernjim novostima, 24.02.2008.

¹³ Intervju Večernjim novostima, 20.02.2008.

¹⁴ Intervju Večernjim novostima, 08.04.2008.

Iz Moskve je stigao i poneki glas razuma i ohrabrenja. Ministar Sergej Lavrov podržao je potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Srbije EU, naglasio da Srbiju ne treba tretirati kao polje nadmetanja Rusije i Zapada i istakao značaj strategijskog partnerstva Rusije i EU, na bazi ravnopravnosti i poštovanja interesa.

Bilo bi dobro da politika i odnos Rusije sa i prema Srbiji postaju realniji i trezveniji i da takvu politiku sprovodi i saopštava nadležni resor i ministar. Time bi se sužavao prostor za delovanje grupa i pojedinaca, u Beogradu i u Moskvi, koji bi da se odnosi dveju zemalja zasnivaju na pravoslavlju, slovenstvu i bratstvu (valjda ne po oružju).¹⁵

Zaključak i budućnost vojnopolitičkih odnosa Srbije i Rusije

Ako se izuzme posredna veza Kosova sa trenutkom i načinom na koji je Rusija rešila problem Abhazije i Južne Osetije, Rusija nije imala koristi od angažovanja u jugoslovenskoj krizi, posebno ne na srpskoj strani. Naprotiv, trošila je snage i sredstva, a izgubila bitku za vojno prisustvo i uticaj na Balkanu, pa i u Srbiji i na Srbiju. Što se Srbije tiče, to ne bi trebalo da ima negativne posledice na unutrašnje stanje i odnose, niti njene odnose sa susednim zemljama, SAD, EU i NATO;

Za obadve zemlje značajno je da je linija vojnopolitičke konfrontacije SAD i NATO i Rusije pomerena na Istok, odnosno na granice Rusije, zbog prijema bivših članica VU u NATO. Rusija, ne samo da je manje nego ikad vojnopolitički prisutna u regionu, nego je i fizički odvojena članstvom u NATO država koje je dele od Srbije. Kao posledica tih i drugih civilizacijskih promena, suštinski je izmenjena uloga i značaj vojnog činioca uopšte, posebno u Evropi, a naročito na Balkanu, u unutrašnjim i međunarodnih odnosima. Vojne snage su u nekim zemljama i višestruko smanjene, a njihov značaj i uticaj je postao sporedan.

Posledice za Srbiju su trajne. Zbog angažovanja Rusije, kao neravnopravnog partnera, bila je objekat u protivrečnim odnosima velikih. Njeno političko i vojno rukovodstvo je zloupotrebljavalo Rusiju, što je ostavilo traga na unutrašnje odnose u Srbiji u smislu podrške radikalnim i antievropski orjentisanim partijama i snagama. Zahvaljujući i ruskoj pomoći, posebno direktnom vojnom angažovanju i „odbrani“ Kosova, danas smo dalje, ne samo od članstva u NATO, nego i od EU, pa i od objektivno izgubljenog Kosova. Rusija nije imala nikakvog učešća i uticaja na aktuelnu reformu vojske i odbrambeno-bezbednosnog sistema u Srbiji.

Vojno-politički odnosi Rusije i Srbije više nisu dominantni činilac ukupnih odnosa dveju zemalja. Naprotiv, oni su objektivno sporedni u odnosu na političke i privredne, posebno u oblasti energetike, a u budućnosti verovatno i u drugim oblastima. To je dobro i trebalo bi da bude u interesu i Srbije i Rusije.

Stoga nije realno da se očekuje da bi u narednom periodu, što se Srbije tiče, postojala realna potreba za jačanjem vojnopolitičkih odnosa sa Rusijom. Ne vidim razloge ni zbog kojih bi vojni odnosi sa Srbijom u doglednom periodu imati poseban značaj za Rusiju, a da to ne bude na štetu Srbije i njenog uključivanja u euroatlantske integracije.

Prvi problem koji bi trebalo razrešiti u ukupnim odnosima Rusije i Srbije, a koji, opet, može da ima poseban značaj za vojne odnose, je da li će primat imati ravnopravni odnosi i objektivni interesi dveju zemalja, pri čemu bi slovenstvo, pravoslavlje i na tome bazirani „bratski odnosi“ bili doprinos još tešnjoj i uspešnoj saradnji i odnosima, ili će ishodište biti „bratstvo zasnovano na slovenstvu i pravoslavlju“, prema čemu bi se određivali interesi i od čega bi zavisili odnosi dveju zemalja.

¹⁵ Danas, 20.05.2008.

S obzirom da je Srbija, kao i sve druge zemlje u regionu, još uvek pretežno opremljena ruskom tehnikom, trenutno je realna i obostrano korisna vojnotehnička saradnja, radi isporuke rezervnih delova, remonta i održavanja te tehnike. Primer remonta aviona i helikoptera to potvrđuje.